

MAİ VE SİYAH

-HALİD ZİYA UŞAKLIGİL-

Açıklama ve Notlar

Selçuk Karakılıç

YAYIN NU: 1551

EDEBÎ ESERLER: 808

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-965-0

www.otuken.com.tr

otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: GNG Tanıtım

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ.SAN.VE.TİC.A.Ş
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk. Güven İş
Merkezi No:6/13, Bağcılar / İstanbul
Sertifika Numarası: 20699 Tel: (0212) 446 05 99

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL, 1865'te İstanbul'da doğdu. Uşşâ-kizâdeler diye bilinen ve bir kolu İzmir'e yerleşen aileye mensup Halid Ziya, halı tüccarı Halil Efendi ve Behiye Hanım'ın oğludur. Halid Ziya, ilk eğitimine Mercan'daki mahalle mektebinde başlamış ve sonra Fatih Askeri Rüştiyesi'ne kaydolmuştur. Ancak babası Halil Efendi, Uşak'tan İzmir'e taşınınca eğitimine İzmir Rüştiyesi'nde devam eden Halid Ziya, Fransızca öğrenmiş ve Fransız edebiyatıyla ilgilenmiştir. Fransız edebiyatından çeviriler de yapmaya başlayan Uşaklıgil, 1886'da çıkarmaya başladığı *Hizmet* gazetesıyla iyiden iyiye tanınmıştır. Özellikle Fransızcadan telif ve çeviri romanlarıyla İstanbul'da adını duyuran Halid Ziya, *Mekteb* ve *Servet-i Fünûn* dergilerinde yazmaya başlamış, aynı zamanda farklı devlet kurumlarında memur olarak çalışmıştır. Fakat asıl şöhretini *Mai ve Siyah*'ın *Servet-i Fünûn*'da yayımlanmasıyla elde eden Halid Ziya, sonraki yıllarda Edebiyat-ı Cedide'nin en önemli romancısı olmuştur. Memuriyet hayatı boyunca farklı kurumlarda çalışan *Mai ve Siyah*'ın yazarı bir ara Reji Komiserliği'nde çalışmış, ardından Dârülfünun'da Batı edebiyatı tarihi ve estetik dersleri vermiştir.

Sultan Reşad'ın Osmanlı tahtına çıkmasından sonra İttihat ve Terakki hükûmeti tarafından Mabeyn Başkâtibi olarak sarayda görevlendirilen Halid Ziya, politikaya girmiş ve 1911'de Âyân Meclisi üyesi olmuştur. Mabeyn Başkâtibi görevinden ayrıldıktan sonra hatıralarını *Saray ve Ötesi* isimli kitapta toplayan Halid Ziya, dönemin iktidar partisi İttihat ve Terakki'nin görevlendirmesiyle 1913'te Paris'e ve Bükreş'e, 1914'te ise tedavi için Almanya'ya gitmiştir. Yıllar sonra Yeşilköy'deki köşkünde inzivaya çekilen Halid Ziya, oğlu Halil Vedat'ın intiharından sonra *Bir Acı Hikâye* ismiyle bu trajik ölümü anlatmıştır. 27 Mart 1945'te İstanbul'da vefat eden Halid Ziya Uşaklıgil'in Türk edebiyatına bıraktığı seçkin eserlerden bazıları şunlardır:

Roman: *Sefile; Nemide; Bir Ölüünün Defteri; Ferdi ve Şürekâsı; Mai ve Siyah; Aşk-ı Memnu; Kırk Hayatlar; Nesl-i Ahir.* **Hikâye:** *Bir Muh-tıranın Son Yaprakları; Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası; Deli; Bu muydu; Heyhat; Bir Yazın Tarihi; Küçük Fıkralar; Solgun Demet; Bir Şi'r-i Haya; Sepette Bulunmuş; Bir Hikâye-i Sevda; Hepsinden Acı; Aşka Dair; Onu Beklerken; İhtiyar Dost; Kadın Peñçesi.* **Mensur Şiir:** *Mensur Şiir-ler; Mezardan Sesler.* **Hatıra:** *Kırk Yıl, Saray ve Ötesi, Bir Acı Hikâye.*

BİRKAÇ SÖZ*

Mai ve Siyah için sadeleştirilmesi ve yeni yazı ile tekrar basılması hakkında ısrar olduğu gibi eserin, yeni yazı ile basılmasına değil, fakat sadeleştirilmesine itiraz edenler de bulundu. Eser eski halinde mevcut olmakta devam ediyor, eğer ona genç nesil de rağbet edecekse yeni yazı ile basılması bir zaruret demek oluyor, bu takdirde de sadeleşmesine şiddetle lüzum var; mademki yeni nesle mahsus olacaktır, lisanını onun kabul edebileceği bir şekle sokmak teşebbüsün tabî bir icabı demektir.

Ancak sadeleştirmek için ne yaptım? Terkipleri, menus olmayan kelimeleri, ağır cümleleri bugünün zevkine uydurmak istedim. Üsluba, ibarelerin inşa tarzına, velhasıl eserin bünyesine asla dokunmadım. Aksine hareket, kitabı esas mahiyetinden soymak olurdu.

Terkipleri ve kelimeleri değiştirirken bunların hayale ait olan vasıflarını açık lisan ile muhafaza ettim. Hatta meselâ “bârân-ı elmas”, “bârân-ı dürrisiyah” terkiplerini, sonra hikâyenin kahramanı şairin kendi şivesinde kullandığı tabir ve terkipleri bıraktım. Bunlara dokunmak mümkün değildi. Kitapta kalan lügatleri yeni nesilden menus bulmayanlar olabilir, fakat itikadımca ve yenilik, lisanını, yenisi kadar eskisini de bilmemek değildir. Hiçbir millette hiçbir münevver genç yoktur ki, kendi lisanının geçmişine vakıf olmasın.

* Halid Ziya Uşaklıgil, *Mai ve Siyah*'ın 1938 baskısında yukarıdaki açıklamayı yapmıştır.

Yapılan işe dair fazla izahata lüzum görmüyorum, vücuda gelen eser için mahiyetini göstermeye kâfidir.

İmlâ için de birkaç söz ilâve edeceğim:

Görülecek ki imlâda kendimce muvafık bulduğum değişiklikler var. İçtihat kapısı kapanmamış olduğundan ben görüşüme ve söyleyişime göre yazdım, nitekim bir taşra çocuğu da kendi telaffuzuna göre bir imlâ kullanmaktadır ve kullanacaktır. Hiç kimseye “Beni taklit ve bu tarzı takip ediniz” diyecek salâhiyete malik olmak iddiasında değilim, ancak kendi nefsime taalluk eden salâhiyetle kanaat ediyorum.

Halid Ziya Uşaklıgil

SOFRANIN etrafında yedi kişiydiler.

Bir gün, *Mir'at-ı Şuûn* sahib-i imtiyazı¹ Hüseyin Baha Efendi, matbaaya çehresinde² bir başka sevinç parıldayarak girdiği zaman dört nüshadan beri devam eden “Dahilî Sanatlar” makalesinin altına son kelimesini iri bir yazı şeklinde karalamakla meşgul olan başmuharrir³ Ali Şekip’e demişti ki:

— Yarın değil öbür gün *Mirat-ı Şuun* onuncu senesinin üç yüz altmış beşinci gününü ikmal ediyor.⁴ Çarşamba günü için...

Ali Şekip hemen cevap vermişti:

— Hiçbir şey yazamam. Ziyafet verilmeyince bir satır yazı yok.

Bu gece işte, Tepebaşı Bahçesi’nde⁵ yazı heyetine⁶ o ziyafet veriliyordu.

Davetliler *Mir'at-ı Şuûn* ceridesi⁷ muharrirlerinden⁸ iba-

¹ Gazetenin sahibi, yazı işleri müdürü

² Yüzünde

³ Başyazar

⁴ Tamamlamak

⁵ 1890 yılında açılan Tepebaşı Bahçesi, İstanbul’un seçkin mekânlarından biriydi.

⁶ Yayın kurulu

⁷ Gazetesi

⁸ Yazar

retti. Bütün bu gençler dört saat hep içmişler, bir saat hep yemişlerdi. Şimdi parmaklarının arasında karnı doyduktan sonra yalnız meşgul olmak için oyalananlara mahsus gevşek bir eda ile yavaş yavaş yuvarladığı bir elmanın kabuğunu bir parçada çıkarmaya çalışan Ali Şekip'ten başka hepsi, sandalyelerinin vaziyetini tebdil etmişler¹; sofradan az çok çekilmişlerdi. Sofrada artık yemek sonuna mahsus bir dağınıklık hüküm sürüyordu; kahvenin gelmesine kadar unutulmuş bırakılmış elma, portakal kabuklarıyla dolu son tabaklar, diplerinde kırmızı cür'alar² görünen şarap kadehlerinin yanında duruyor; sofranın kenarından yer yer çıkan tütün dumanı bir müddet dalgalanarak lambanın etrafında dönen bir bulut teşkil ettikten sonra dağılıyor; beyaz örtünün üzerinde yüksek yemiş tabaklarının, sürahi-lerin, kadehlerin, oraya bırakılmış bir fesin şarap lekelerine karışan gölgeleri lambanın oynak ziyası³ altında gâh küçülüp gâh büyüyor... Şurada devrilmiş bir tuzluk... Ötede birisinin can sıkıntısıyla üççataldan teşkiline çalıştığı bir ehram...⁴ Yer yer tabakların üzerine yahut şişelerin yanına bırakılmış peşkirler...⁵ Düşmüş de kaldırılmasına üşenilmiş bir bardak... Sofrayı baştanbaşa örten bir kargaşalık, sanki yedi kuvvetli çenenin hücumundan yorgun düşmüş, melûl⁶ bir enkaz kümesi şeklinde serilmiş bir sofra...

Hepsi başka bir vaziyetteydi; bir tarafta Ahmet Cemil-latif kıvrıntılarla bükülerek kulaklarından dolaşan uzun sarı saçları⁷ ensesine dökülmüş bir genç- ellerini ceplerine sokmuş, bacaklarını uzatmış, ağzında sallanan sigarasının

¹ Değiştirmişler

² Yudum, damlacık

³ Işığı

⁴ Piramit

⁵ Havlu

⁶ Usanmış, bezmiş

⁷ Halid Ziya, "uzun sarı saçlar" ifadesiyle kulak hizasını geçen kumral saçları kastetmektedir.

mini mini bulutlarına süzgün gözlerle dalmış düşünüyor; ta öbür ucunda Sait, Raci -arkadaşlarının şaireyn¹ diyerek alay ettikleri iki genç şair- diğer bir şairin ayağına ip takmış sürüklüyorlar; biri -kısa, zayıf, kuru, öyle ki susuz bir yerde yetişmiş zannolunur- yanında boş kalmış bir sandalyeye eğilerek iki sandalye ötede sahib-i imtiyaz Hüseyin Baha'nın idare memuru Ahmet Şevki'ye tevdi ettiği² dertlerini dinlemek için kulak kabartıyor; kafaları buharla şişmiş olan bütün bu adamlar geciken kahveyi bekleyerek orada, şu perişan sofranın kenarında yarım kalmış sözleri ikmal ediyorlardı³. Herkes söylüyor, hiç kimse dinlemiyordu. Ahenksiz, vezinsiz aletlerden mürekkep⁴ bir musiki heyeti⁵ gibi mukaddimesiz, müntehasız⁶ kırık dökük muhavereler⁷, çok içilmiş, çok yenmiş zamanlara mahsus bir serseri fikir ve lisan akışı...

Ali Şekip elmasını soymuştu, bozmayarak, sakatlamayarak çıkarmaya muvaffak⁸ olduğu kabuğu karşıda şaireynin arasına fırlattı:

— Raci! Seni çatlattım, dedi.

Onlar lakırdılarını⁹ kesmediler, Raci diyordu ki:

— Bak fikirlerimin neticesini söyleyeyim. Onda tek bir şey var: “Yalnız ben yazayım, benden başka kimse yazmasın” diyor...

— Demek, edebiyat inhisarı!¹⁰ Sahib-i imtiyazı: Hüseyin Nazmi.

¹ İki şair

² Emanet etmek

³ Tamamlamak

⁴ Oluşan

⁵ Müzik korusu

⁶ Başı sonu olmayan

⁷ Konuşmalar

⁸ Başarı

⁹ Sözler

¹⁰ Tekel

Raci gülererek sustuğu zaman bir aralık arkadaşı -parlak siyah gözlü, derin kırkılmış gür sakallı bir genç- başıyla Ali Şekip'i işaret ederek sordu.

İkisi de onun şakasını anlamamıştı. Uzaktan vakayı¹ takip eden kısa, kuru çocuk -Saip- yanlarına yaklaştı, yere düşen elma kabuğunu bir ucundan tutarak gösterdi, nükteyi² izah etti:³ Onun rivayetine göre meyvelerin kabukları öyle tamam soyulursa şeytan çatlarmış!⁴ O, Ali Şekip'in latifesini⁵ pek parlak buluyor, kırık kırık çirkin bir sinirli kahkahayla gülüyordu. Şaireyn bundan zevk alamadılar, Raci:

— Puf!.. dedi. Soğuk! Tahtessıfır⁶ 30!.. Şunu *Mir'at-ı Şuûn*'un bir sahifesinde imza koymadan neşretmeler herkes Ali Şekip'in olduğuna yemin ederdi.

Başmuharrir işitmedi. Kendi kendisine:

— Şimdi de ötekini çatlatmalı, diyordu.

Ötede idare memuru -kısa, şişman; bıyıkları seyrek, o kadar ki yolunmuş zannolunur, yanakları kıpkırmızı, öyle ki berber, sakalından nişane⁷ bırakmamak için derisini soymuş kıyas edilir⁸; hiçbir sinne⁹ sığmaz bir yaşta; bir adam ki yürürken yuvarlanıyor, otururken gömülüyor denebilir- şairlerin fırkasına¹⁰ döndü, kendisiyle eğlenmişler zannıyla:

— Ahmet Şevki Efendi'nin burada olduğu unutulmalı, dedi.

¹ Olay

² Espri

³ Açıklamak

⁴ Elmanın kabuğunun hiç koparmadan soyulmasıyla bir dileğin yerine geleceğine dair bir inanç anlatılmaktadır.

⁵ Şaka

⁶ Sıfırın altında

⁷ İz, işaret

⁸ Sanmak

⁹ Yaş

¹⁰ Topluluk

İşitenler güldüler, idare memurunun kendisinden bahsederken Ahmet Şevki Efendi demesinden herkes hoşlanırdı.

Elleri ceplerinde düşünen Ahmet Cemil hafifçe dönerek dudaklarının arasından bir şey söyledi, fakat işitilemedi.

Bu aralık kısa, zayıf, kuru çocuk şairlerin yanından ayrılmış, tekrar sahib-i imtiyazın sırlarına rağbet göstermişti. Bu sırada Hüseyin Baha Efendi matbaa idare işleri memurundan bahsederek ve muhatabının bir sözüne cevap vererek diyordu ki:

— Ne? İstikamet ha? Hay safderun¹ hay! Elini versen parmaklarını eksik bulursun.

Bu aralık Ali Şekip:

— Kahve... diye bağırды. Kahve içmeyecek miyiz? Kahve!

O zaman, birden herkes bir şey eksik olduğunu, onu bekleyerek burada kaldıklarını hatırladılar. Yedi ses bir nakarat gibi tekrar etti:

— Kahve! Kahve!

Sahib-i imtiyaz² -Hüseyin Baha Efendi kendi isminden ziyade, sıfatının unvanıyla anılır- parmağıyla uzaktan kahve getiren uşağı gösterdi. Bütün bu çılgın çocuklar ayaklarını vurarak, çırpınarak, bağırarak nakaratı tekrar ediyorlardı:

— Kahve! Kahve!

Eğlenmeye, gülmeye, bağırmaya vesile arayan bu gençler hep alkışladılar, güya bu gece neşelerine şu bir fincan kahveyle güzel bir hatime³ vereceklerdi.

Fincanları kapıştılar; kimisi ayakta durarak, kimisi bir sandalyenin kenarında ilişerek kahvesini içmeye başladı.

¹ Saf

² İmtiyaz sahibi

³ Son

Tepsinin üstünde yalnız bir fincan fazla kalmıştı. Uşak mütereddit¹ bir nazarla² etrafına baktı, ta ötede hâlâ o vaziyette düşünen Ahmet Cemil'i gördü, yaklaşarak dedi ki:

— Kahve sizin mi?

Ahmet Cemil, dalgın, cevap verdi:

— Zannederim.

Sonra birdenbire doğruldu, elini fincanına uzatarak biraz ötede hâlâ Hüseyin Nazmi'yi, refiki³ Sait'le çekiştir-mekte devam eden Raci'ye döndü, kuru bir sesle:

— Demin Hüseyin Nazmi için bir şey söylüyordunuz, dedi. O burada bulunsaydı ne cevap verirdi bilmem, fakat öyle zannediyorum ki sadece bir gülümsemeyle susardı.

Ahmet Cemil'in ağzından bu söz bir çırpıda, tereddüt-süz çıkmıştı. Raci ilk önce bu tarzda muhatap oluşuna şaşır-mış gibi göründü, sonra cevap vermek istedi:

— *Gencine-i Edep*⁴ başmuharririni -bu sıfatı, istihfaf eden⁵ bir eda ile söyledi- herkesin sizin kadar takdir etme-si lazım gelmez. Siz birbirinizin yazdığını anlarsanız her-kesin de sizin gibi anlamasına bir lüzum göremiyorum.

Şimdi herkes sükût etmişti⁶. Havanın içinde sanki bir şimşek çakmış, bir fırtınanın tutuşmak üzere olduğunu ihtar etmişti⁷.

Sait boş fincanını sofraya koydu, Ali Şekip sekizin-ci elmanın kabuğunu tam çıkarmaktan sarf-ı nazar etti⁸. Hüseyin Baha Efendi daha iyi dinlemek için, burnunun üstünden daima düşen gözlüğünü büsbütün salıverdi. Kuru, kısa, zayıf çocuk biraz daha yaklaştı... Herkes Ah-

¹ Kararsız

² Bakış

³ Arkadaş

⁴ Edebiyat hazinesi. Yazar, *Servet-i Fünun* dergisini işaret etmektedir.

⁵ Küçümsemek

⁶ Susmak

⁷ Haber vermek

⁸ Vazgeçmek

met Cemil'in başlamasını bekliyordu, bu uzun sarı saçlı genç hepsince bir başka fitrata¹ malik olmak² üzere tanılır, o söze başlarken herkes bir hürmet hissiyle sükût ederdi. Fakat hepsi ümitlerinde aldandılar, o bekledikleri fırtına patlamadı; Ahmet Cemil hâlâ düşünmekte devam ediyor-muşçasına tam bir lisan ve tavır itidali içinde dedi ki:

— Bu muhakeme³ tarzı, bilmem makbul olabilir mi? Sizin edebî fikirlerinize -şu son kelime Ahmet Cemil'in ince dudakları biraz basılarak ancak fark edilen bir istihzayla⁴ telaffuz olundu⁵- herkes gibi ben de vâkıfım⁶. Buna şaşmak, garip bulmak şöyle dursun hatta aksine delalet edecek bir şey görsem, emin olunuz ki inanmak istemem. Sizi gücendirmek fikrine hizmet etmeyerek temin ederim ki zaten size meslek değiştirtmeye kalbimde küçük bir heves bile yoktur. Ne olur, varsın bizi iltifata layık görmeyen o kadar arkadaşlar içinde şair Raci de bulunsun... Bugün *Gencine-i Edep*'in iki bin nüsha satılışına Hüseyin Nazmi sebeptir, diyorlar.

Raci'yi hiçbiri sevmezdi. Sârî⁷ bir tebessüm⁸ bütün dudakları dolaştı, herkeste bu sözlerden latif bir haz uyanıyordu. Raci istihfaf eden bir nazarla cevap vermeye çalışıyordu.

Ahmet Cemil dinleyenlerin muhabbetine emin olan bir natûk⁹ itminaniyle¹⁰ mütebessim dudaklarını fincana uzattı, sözünde devamda mahsus gecikiyormuşçasına kahvesinden uzun bir yurdum içti, sonra dedi ki:

¹ Yaratılış

² Sahip

³ Fikir yürütme, düşünme

⁴ Alay

⁵ Söylemek

⁶ Bilmek, farkında olmak

⁷ Bulaşıcı

⁸ Gülümseme

⁹ Güzel konuşan

¹⁰ Güven

— Hüseyin Nazmi'yi tahkir¹ vesilesi arayanları anlayamıyorum. Her gün kucak kucak önümüze yığıldığı o bediaları², edebiyat binasının o yeni esaslarını görmemek için insan gözlerini kapamak, bugün kaleminden taşan zafer sayhasını iştmemek için insan kulaklarını tıkamak lazım gelir.

... Latifelerle onu tevkif etmek³ istiyorsunuz, boş fikir! Görmüyor musunuz ki bugün dehasının pınarı tehevvue⁴ gelmiş bir nehir gibi akıyor; ileriye, daima ileriye akıyor!.. Onun coşkun dalgalarına set mi çekebileceksiniz? Anlamıyor musunuz ki mümkün değil! O en saf tepelerden atlayarak, en gönül okşayan vadilerde dolaşarak, en temiz kayalardan süzülerek büyüye büyüye yükseldi. Düşmanları biraz ağızlarını açsalar boğulacaklar...

Saip -kısa, zayıf, kuru çocuk- hazzından ellerini ovuyordu. Sait dayanamadı, arkadaşı Raci'den ayrıldı.

— Evet, dedi.

Ali Şekip gizlice Raci'yi gösterdi; Raci kinden, hasetten mürekkep bir hisle sanki boğuluyordu.

Ahmet Cemil ince parmaklarıyla yumuşak sarı saçlarını taradı; gözleri yarı kaybolmuş, bir saniha⁵ dalgasıyla tutuşmuş kadar parlak çehresi -lambanın ziyasıyla yarı gölgeli bir levha şeklinde, kendisini dinleyen, bütün sözlerine iştirak ettikleri gözlerinde okunan bu arkadaşların karşısında-Raci'ye yarı dönük, yarı muhatap bir vaziyette devam etti:

— Siz şiirimizi bıraktıkları noktada sabit görmek istiyorsunuz, ama buna imkân olmayacağına bir türlü inanmak istemiyorsunuz...

¹ Küçümseme, hor görme

² Güzellikler

³ Durdurmak

⁴ Öfke

⁵ Akla birden gelen düşünce

Raci'nin dudaklarında sanki istihfaf tebessümü donmuş, orada yapışmış gibi ne dağılıp ne açılıyordu.

Ahmet Cemil'in yanaklarına hafif bir renk çıkıyor, dudaklarına bir ihtizaz¹ geliyordu. Fakat sedası, saf bir ahenk kadar kulakları okşayan, ruha sıcaklık veren sedası -uçtukça pervaz² kabiliyeti artan kırlangıçlar gibi- söyledikçe kuvvet buluyordu.

— Şiirin nasıl bir yol takip ettiğini anlamıyorsunuz. Fuzulî'nin saf ve samimi şiirine tercüman olan o temiz lisanın³ üzerine sanat gibi, ziynet⁴ gibi iki belayı taslit etmişler;⁵ lisanda onlardan başka bir şey bırakmamışlar, öyle şeyler söylenmiş ki sahiplerine şair demekten ziyade kuyumcu denebilir. Bir ucundan tutulsa da silkilse taş parçalarından başka bir şey dökülmeyecek... Lisanı camid⁶ bir kütle hâline getirmişler. Bakîler, Nedimler, o deha perisinin nasiyelerine⁷ ilahi bir nur koyduğu adamlar, bu lisandan, bu camid kütleden ne çıkarabileceklerinde mütehayyir⁸ kalmışlar; lisanı -üstünü örten tezeyyün ve tasannu⁹ yükünün altında zayıf, sarı, artık görülemeyecek belki yok denebilecek bir hâle gelen ruhu- Veysîlerin, Nergisîlerin eline vermişler; o güzel Türkçeye muamma söyletmişler. Bunu inkâr etmek mümkün değil... Dört yüz sene emekle lisanın üzerine yığılan bu kof şeyler işte nihayet zamanla yavaş yavaş sıyrılıp savruldu.

¹ Titreme

² Uçuş

³ Dilin

⁴ Süs

⁵ Başına sarmak

⁶ Cansız, donmuş

⁷ Alın

⁸ Şaşırmış

⁹ Süs ve sanat

Ahmet Cemil şimdi kendisini unutmuş; yalnız göğsünü şişiren, dimağında muttarit¹ darbelerle vuran bir sabit fikirle söylüyormuşçasına kimseye bakmayarak hatta söylediğine vâkîf olmayarak devam ediyor; bütün etrafında bulunanlar -güya bu genç natûktan² çıkan mıknaşiyet³ nefesiyle tabiattan yüksek bir noktaya çekilmiş bir hâlde hareket etmeyerek, gözleri dalarak, nefeslerini zapt etmek isteyerek bir vaizin karşısında heyecandan uyuşmuş duranlar gibi- dinliyorlardı.

— Bilseniz, şiirin nasıl bir lisana muhtaç olduğunu bilerseniz! Öyle bir lisan ki... Neye teşbih⁴ edeyim, bilmem? Mütakellim⁵ bir ruh kadar belîğ⁶ olsun, bütün kederlerimize, neşelerimize, düşüncelerimize, o kalbin bin türlü inceliklerine, fikrin bin çeşit derinliklerine, heyecanlara, tehevürlere⁷ tercüman olsun; bir lisan ki bizimle beraber gurubun⁸ mahzun renklerine dalsın düşünsün; bir lisan ki ruhumuzla beraber bir matem in yeisiyle⁹ ağlasın. Bir lisan ki asabımızın heyecanına refakat ederek çırpınsın... Hani ya bir kemanın telinde zapt olunamaz, anlaşılabilir, bir kaide altına alınamaz nağmeler olur ki ruhu titretir... Hani ya fecirden¹⁰ evvel afaka¹¹ hafif bir renk imtizacıyla¹² dağılmış sisler olur ki üzerlerinde tersim¹³ olunamaz, ta-

¹ Düzenli

² Konuşmacı

³ Çekicilik

⁴ Benzetme

⁵ Konuşan

⁶ Güzel

⁷ Öfke

⁸ Gün batımı

⁹ Üzüntü

¹⁰ Tan vakti

¹¹ Ufuklar

¹² Uyumu

¹³ Resmini yapma

yin edilemez akisler uçar; nazarlara buseler serper... Hani ya bazı gözler olur ki sonsuz karanlıklarla dolu bir ufka açılmış kadar ölçülemez, nerede biteceğine vukuf¹ kabil² olamaz derinlikleri vardır, hissiyatı yutar... İşte bir lisan istiyoruz ki onda o nağmeler, o renkler, o derinlikler olsun. Fırtınalarla gürllesin, dalgalarla yuvarlansın, rüzgârlarla sarsılsın; sonra müteverrim³ bir kızın yatağı kenarına düşsün ağlasın, bir çocuğun beşiğine eğilsin gülsün, bir gencin ümitle parlayan nazarına saklansın. Bir lisan... Oh! Saçma söylüyorum, zannedeceksiniz, bir lisan ki sanki tamamıyla bir insan olsun.

Ahmet Cemil'in titreyen sesinde terennüm eden saf ahenk, dehanın sihir esasına temas etmiş zannedilen çehresinde parlayan bir saniha yıldızı; lambanın hafif ziyası ve dalgalanan tütün dumanları arasında yükseliyor görünen heyeti, ruhu okşayan bir nazım suretinde titrek dudaklarından dökülen bu sözler, sanki burada bulunanları bir cazibe dairesi içine almıştı.

*

**

Ahmet Cemil'i bir seneden beri tanıyorlardı, geçen sene Mekteb-i Mülkiye'den⁴ çıkıp da matbuat âlemine⁵ atıldığı zamandan beri... Onu bir kere görmek, sevmek için kifayet⁶ etmişti, herkes severdi, daha doğrusu bir nevi hürmet ederdi.

Son söz üzerine Ahmet Cemil yorgun bir tavırla iskemlesine atıldı. O son kelimedden sonra öyle bir hâle geldi ki

¹ Bilmek

² Mümkün

³ Veremli

⁴ Mülki idare adamı yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Bugünkü Siyasal Bilgiler Fakültesi, Mekteb-i Mülkiye'nin devamı niteliğindedir.

⁵ Basın dünyası

⁶ Yetmek

hiç söylememiş, deminden beri orada sâkit¹, mütefekkir² oturuyormuş zannolunurdu.

Raci yüzü fena hâlde kızarmış olduğu hâlde yanına yaklaştı, ellerini sofranın kenarına dayayarak yarı istihza, yarı tehdit karışık bir tavırla dedi ki:

— Bunlar öyle şişkin, fakat öyle boş sözlerdir ki içinde bir şey bulmak mümkün olamaz.

Ahmet Cemil cevap vermek istedi. Zaten sofrada umumi bir hareket olmuştu. Raci'nin mukabelesi³ kargaşalığa geldi, şimdi bahçenin musiki takımı gece faslına başlamak üzereydi; kemanlar hazırlanıyor, kırık dökük nağme parçaları işitiliyor, bahçe memurlarından biri elinde şemal⁴ değneğiyle dolaşarak halkın tekrar toplanmasına kadar idare maksadıyla söndürülen gazları yakıyordu. Hep ayağa kalkmışlar, şöyle bir iki devir yaptıktan sonra -bahçenin böyle yan ve تنها bir yerinde pineklemektense- ortalarda bir yerde oturmak istemişlerdi. Hatta Ali Şekip ziyafetin hiçbir tarafında eksik bırakmamak üzere bir nargile ısmarlayacağını sahib-i imtiyaza hemen ima bile etmişti.

Ahmet Cemil müsaade istedi; o, aydınlık ve kalabalık bir yere şu gizli ve yarı karanlık ciheti tercih ediyor, buradan ayaklarının altında serilen Haliç'in ve İstanbul'un münevver⁵ bir sema⁶ altında manzarasına karşı düşünmek istiyordu.

¹ Konuşmayan

² Düşünceli

³ Karşılık

⁴ Mum fitili

⁵ Aydınlık

⁶ Gökyüzü

ONLAR ayrıldıkları vakit geniş bir nefes aldı, sanki büyük bir zahmetten kurtulmuş gibi kendisini yalnız, ötede beride yemek yiyen birkaç kişiden, ara sıra görünen iki üç sakit¹ hizmetkârdan² başka halktan; biraz ötede uyanmaya, harekete başlayan kalabalıktan uzak, düşünceleriyle yalnız kalmakta azim³ bir vicdan istirahati duydu. Zaten mutad⁴ olan perhizkârlığa⁵ rağmen bu gece şu ziyafet şerefine, biraz da arkadaşlarının ısrarına karşı -o da âdeti hilafına⁶ olarak- biraz mikyası⁷ geçmiş, biraz tahammülünden ziyade içmişti. Şimdi yavaş yavaş beyninden süzülen bir şey; damarlarının içinden, kemiklerinin arasından hafif hafif râşeciklerle⁸ akarak; sanki bütün cismaniyetini, iradesini çekerek ayaklarından doğru çekiliyor, gidiyor, vücudunu mukavemet⁹ mümkün olmayan bir kuvvetle erite erite dağıtıyor gibiydi. O vakit bir muvakkat¹⁰ cehtle¹¹ kendisini toplar; bir uçuruma yuvarlanmıyor, top-

¹ Sessiz

² Uşak

³ Büyük

⁴ Her zamanki

⁵ Perhiz

⁶ Alışıldığının tersine

⁷ Ölçü

⁸ Titreme

⁹ Karşı koyma

¹⁰ Geçici

¹¹ Çaba

rakların arasına süzülüp akıyor olduğuna emniyet kesp etmek¹ istiyormuşçasına gözlerini açar, ayaklarını çekerdi.

Arkadaşları Ahmet Cemil'i böyle bir halde bıraktılar, onlar gider gitmez dudaklarının arasından:

— Aman, bu Raci! dedi.

Bu adamdan, ilk muarefe² dakikasından başlayarak duyduğu nefreti şu üç kelime tamamen izah ederdi. Onu hiç sevmez, sevmemek mümkün olduğu kadar sevmezdi. Raci o adamlardan biriydi ki dünyaya hiçbir şey olmamaya mahkûm edilerek geldikleri halde her şey olmak isterler. Raci de en ziyade olamayacağı bir şey olmaya yelteniyordu: Şair... Ahmet Cemil pekiyi bilirdi ki bu adam bilmem kimin bir gazeline³ nazire⁴ söylemek için bir gün Boğaziçi'nin ta Kavak iskelelerine kadar gidiş geliş seferini ihtiyar etmiş⁵, on kuruş da masraftan çıkmıştı da ancak iki buçuk beyitle dört kafiye bulabilerek avdet⁶ etmişti. O vakit muzafferane⁷ matbaaya girdiği zaman Ahmet Cemil elindeki kâğıdın üzerinde yirmi otuz çizilmiş satır arasında sağ kalabilmiş altı mısra ile bir mısraın yalnız son kısmını -evet, son kısmını- görmüştü. Aman ya Rabbi! Şair Raci dedikleri işte buydu!.. Bu kadar hiçlik ile beraber her meziyet sahibine düşman... Bunun bir güzel şeyi beğendiği, muktedir⁸ bir arkadaşı takdir ettiği daha görülmemiş. Güya diğerlerinde bir meziyetin teslimi kendisinde bir noksan tevhit⁹ edecekmiş gibi bir küçük tahsin¹⁰ tebessümünü bile esirger.

¹ Emin olmak

² Tanışma

³ Divan edebiyatının konusu genellikle aşk olan şiir türü.

⁴ Bir şairin şiirine başka bir şair tarafından aynı vezin ve kafiye ile yazılan şiir.

⁵ Seçmiş

⁶ Dönmek

⁷ Zafer kazanmış gibi

⁸ Kudretli

⁹ Meydana getirme

¹⁰ Beğenme, övme

Bu adamın beğendikleri yalnız ölümlerden ibarettir. Ölümler, onlar artık fevkaladeleşmiş, şu edebiyat pazarından çekildikleri için rekabetten azade kalmışlardır. Ahmet Cemil bir gün bir Garp¹ edibinden naklen² “Mezar taşı iştihar³ heykelinin kaidesidir⁴” dediği zaman orada bulunan Raci’ye dönerek “Al, sana göre bir söz, öyle değil mi?” demişti. Bu yolda latifelerle Raci’yi kendisine düşman etmişti. Fakat ne beis⁵ var? Zaten Ahmet Cemil yalnız herkes tarafından takdir edilmiş olmakla onun husumetine hak kazanmış olmuyor muydu? Herkes tarafından takdir edilmiş olmak sözüne de Ahmet Cemil umumi bir vüsat⁶ vermez.

İnsanın olsa olsa kendi mesleği haricinde olanlarca yani bitaraflarca⁷ takdir edileceğine şüphe etmez. Onu arkadaşları seviyorlardı, fakat o muhabbet içinde kim bilir ne kadar saklı kinler, ne derin hasetler mevcuttur! Bugün kendisini takdir edenler yarın -kendisini düşürmeye sebep olabilecek bir şey yazsın- bakınız nasıl gülerler. Ah! Bu matbuat âlemi... Bir seneden beri o âlemin az tecrübelerini mi görmüş, az acılıklarını mı tatmıştı! Mektepte iken nasıl hülya ederdi! Bugün kim bilir ne kadar gençler vardır ki o âlemde bir zevk tasavvur⁸ ederler, fakat bir kere o çirkin matbuat hayatına girseler... Ahmet Cemil kin ve haset dedikçe hep Raci aklına gelir. Bu adam matbuat âleminde bir cins mah-lûkâtın hususi⁹ numunesidir¹⁰. Tashihiere¹¹ bakarkentertip¹²

¹ Batı

² Alıntılama

³ Şöhret

⁴ Taban, ayaklık

⁵ Sakınca

⁶ Genişlik

⁷ Tarafsız olan kimseler

⁸ Hayal

⁹ Özel

¹⁰ Örnek

¹¹ Düzeltme

¹² Dizgi

yanlışlarına dikkat edecek yerde ötekinin berikinin hatalarını bulmaya dikkat eder. Bir gün mesela Ahmet Cemil'in bir makalesinde yanlış bir izafet cümlesi¹ bulunduğu için bir hafta alay geçer. Pek ziyade kaideşinaslıkla² müftehirdir;³ Arapça, Acemce pekiyi bilmek iddiasındadır da bir kere Arapça bir ceridenin⁴ üç satırını tercüme⁵ edememişti. Ceridede vazifesi muhbirlerin⁶ getirdiği havadisi⁷ tashihten ibaret kalır. Ne vakit bir makaleciğe filan ihtiyaç görülse kendisine havale olunmasından korkarak akşam ziyade kaçırıldığından bahisle sersem olduğundan dem vurur. Matbaada onu kimse sevmez, hele idare memuru -o kendisine Ahmet Şevki Efendi diyen yuvarlak adam- Raci'den bahsolunsa ateş püskürür; onun kadar mahsuben⁸ para alan, matbaada kimse bulunmadığı zamanlar tesadüf ederse, gelen ilanların ücretini haczedenden bir muharrir⁹ -işte matbaa işlerinde bulunalı on sene oluyor- hiç görmemişti.

Ahmet Cemil, "Aman, bu Raci!" dediği zaman işte bütün bu tafsilat¹⁰ o üç kelimenin telaffuz tarzının içine sıkışmıştı.

Bakınız, başmuharrir Ali Şekip büsbütün başkadır. Raci ile tam bir tezat teşkil eder. İri boylu, geniş omuzlu, açık çehreli, ancak otuz beş yaşında olan bu adam biraz safça -tabirde zarafet iltizam¹¹ olunmasa- biraz budalaca olmakla beraber *Mir'at-ı Şuûn* yazı heyetinin en ziyade ma-

¹ Tamlama

² Kuralcılık

³ Övünen

⁴ Gazete

⁵ Çevirme

⁶ Muhabir

⁷ Haber

⁸ Avans olarak

⁹ Yazar

¹⁰ Ayrıntı

¹¹ Gerekli bulma

lumat sahibidir. Hukuka nispeti¹ vardır, çok kitap okumak sayesinde az çok her şeyden anlar, küçük yaşından beri matbuatta çalışmıştır, cihan siyasetinin en ehemmiyetten ari² tafsilatı bile ezberindedir, sanki bir kamus-ı ulûm³ gibi beyninin içinde yapraklar döndükçe malumat tenev-vü eder,⁴ hikmet-i tabiiyeye⁵ ait bir şey yanında idareye ait bir mebhasa⁶ tesadûf olunur, mamafih⁷ gayet mütevazıdır, bildiğinden emin olmayanlara mahsus bir korkaklıkla her-kesten iyi konuşabileceği mebahiste⁸ sükûtu⁹ tercih etmek âdetidir. Onun için kendisini tanıyanlar ondan hiç korkmazlar, yanında en saçma şeylerden bahsederler de o tas-hihten utanır, hatta Raci'nin gazellerini güzel bulmamaya bile cesaret edemez, zaten edebiyata kat'iyen intisap¹⁰ iddia etmez. Bir gün bir fıkra¹¹ yazmıştı da arkadaşlarına okumak için matbaaya getirdiği halde okuyamaksızın "Alay edecekseniz! Neme lazım? Bana siyasî makale yazmak ne güne duruyor?" diyerek yırtmıştı. Onun için Ahmet Cemil de, bu bir küçük çocuk kadar utangaç adamın samimi bir dostudur. Ali Şekip o adamlardandır ki insan, ellerini ellerine koyacak olur ise onlarda hissolunan saffet¹² sıcaklığıyla hayatın birçok kötülüklerinden kalpte hâsıl olan¹³ buzların eridiğini duyar. Ahmet Cemil, Ali Şekip'in yalnız bir şeyini affedemez: O da bütün utangaçlığıyla beraber bu

¹ İlgisi

² Önemsiz

³ Ansiklopedik sözlük

⁴ Çeşitlenmek

⁵ Fizik bilgisi

⁶ Konu

⁷ Bunula birlikte

⁸ Konular

⁹ Susmak

¹⁰ Bağlılık

¹¹ Köşe yazısı

¹² Saflık, temizlik

¹³ Ortaya çıkan, meydana gelen

adamın ara sıra latife etmek istemesidir. Bu saf yüreği incitmiş olmamak için Ahmet Cemil en tahammül olunmaz latifelerini bile hoş bulmuş gibi görünür. Onun latifeleriyle eğlenen bilhassa¹ Raci ile Sait'tir. Raci tab'en² meftur olduğu³ hıyanete, Sait de şahsî tabiata malik olmayıp da ötekinin berikinin yaptığına imtisal⁴ âdetine uyarak, Ali Şekip'e ağız açtırmazlardı. Sait hakkında Ahmet Cemil'in vazıh⁵ bir fikri yoktur, çünkü Sait'in vazıh bir varlığı yoktur. Sait her suale "evet" diyen, her duyduğu fikre "Benim de fikrim budur" cevabını veren, fakat bütün bu dönekliği esasen beyni gayet hassas bir mahrek⁶ üzerinde çevrilmeğe mahkûm olarak yaratılmış olmaktan başka bir sebeple ihtiyar⁷ etmeyen bir gençtir ki kötülük etmez, iyiliğe davet olunmazsa iyilik etmek aklına gelmez, şahsının mevcudiyetinde⁸ mefkudiyetinde⁹ şüphe edilir, hatta şiirine de katlanılabilir bir adam olduğu için Raci ile ekseriyet üzere aynı duyguda çıkmasına Ahmet Cemil gücenmez.

Saip -kısa, zayıf, kuru çocuk- Ahmet Cemil'in sinirlerine dokunan işte bu mahlûktur. Bunun manzarasından duyduğu soğuk ürpermeyi hatta Raci hakkında bile hissetmez. Saip; o, küçük kıtada yaratılmış, kemikleri vüsat bulamamış¹⁰, adalatı¹¹ kemiklerinin üstünde kurumuş, küçük gözlü, ufak yüzlü, daima ayakta, daima harekette, kulaklarıyla gözleri daima meşguliyette, bu dünyaya gö-

1 Özellikle

2 Yaratılış bakımından

3 Yatkın

4 Uyma

5 Belli, açık

6 Yörünge

7 Seçmek

8 Varlık

9 Yokluk

10 Gelişmemiş

11 Kas

rülmeyecek şeyleri görmek ve işitilmeyecek şeyleri işitmek için gelmişçesine gözleri mesela Ali Şekip'in bilmem nerede nahiye¹ müdürü olan eniştesine yazdığı bir mektubu yandan okumakla meşgul iken kulaklarını odanın köşesinde idare memuru Ahmet Şevki'nin -Ahmet Şevki Efendi'nin- kâğıtçıyı az para ile savmak için sarf ettiği belagate² vakfeder.³ Onun için mesela çarşamba günü sahib-i imtiyaz Hüseyin Baha Efendi'nin evinde uskumru dolması olacağını bilir, çünkü bir gün evvel mürettip⁴ yamağı Emin'e: "İki okka alacaksın. Dolmalık olacağını unutma! Geç kalırsan yarına yetişemez..." dediğini tamamıyla işitmiştir. Raci parasız kaldığı vakit Ahmet Şevki Efendi'nin çekmecesinde para olup olmadığını Saip'ten tahkik⁵ eder, çünkü o behemehal⁶ çekmecenin bir tarafına atılan bir ilan ücretini görmüştür. Mesela birkaç kişi arasında lakırdı⁷ esnasında bir söz gürültüye karışsın da anlaşılmasın, Saip'ten sorunuz, o mutlaka anlamıştır, size de anlatır. Ona her yerde tesadüf olunur. Matbaada herkesten ziyade işinin başına devam ettiği, bir kitapçının hesap defterini tuttuğu, sabahleyin mekteb-i hukuk derslerine gittiği halde Babiâli Caddesi'nden çıkarken bakınız, bir matbaa kapısında önüne geçen birisine mesela o gün Ahmet Cemil'in bir manzumesinin⁸ iki beytini okurken, biraz ötede tütüncü dükkânına uğrayarak filan risalenin⁹ filan nüshasının¹⁰ ne kadar sürüldüğünü tahkik ederken;

¹ Bucak

² Güzel söz söyleme

³ Adamak

⁴ Dizgici

⁵ Araştırma, soruşturma

⁶ Mutlaka

⁷ Konuşma

⁸ Şiiri

⁹ Dergi

¹⁰ Sayı

matbaaya giriniz, yazıhanenin kenarında “Selanik hususi muhabirimizden aldığımız bir mektuptur”¹ diye başladığı bir kâğıda suni² bir mektup uydurmakla meşgul olurken görürsünüz. Matbaada herkesten ziyade o çalışır, müte-nevvi³ makale yazar, ecnebi⁴ gazeteleri okur, tercüme eder, taşra mektuplarını hülasa eder⁵. Ahmet Cemil’in bu çocuk hakkında -çocuk diye maruftur⁶, çünkü yirmi yaşını herhalde geçmiş olmakla beraber çocukluktan kurtulmamıştır- duyduğu şey...

Bakınız, işte şimdi bile o aklına geldiği için vücudunda ürpermeye benzer bir şey duyuyor...

Ahmet Cemil’in sanki vücudunu iki kol tutmuş, sonu olmayan bir derinliğe çekiyordu. Kendisini toplamak istedi. Fakat fikrinin bütün iradesine malik olmakla beraber vücudunu istila eden o azim keselana⁷ mukavemet⁸ kabil değildi.⁹ O vakit nefesine bir cebir ile¹⁰, sanki vücudundan yavaş yavaş uzanıp gidiyormuşçasına uyuşan bacaklarını çekti. Bahçenin bu yüksek noktasının önünde yayılan bütün manzarayı, bir rüyanın silinmiş şekillerine benzeten bulanmış gözlerinde kâfi bir kuvvet toplamak istedi. O aralık muzikanın¹¹ uzaktan gelen ahengini taklit ederek kendisine biraz metanet vermiş olmak üzere hafifçe, belirsizce ıslık çalmaya başladı. Şimdi Ali Şekip, Raci, Sait,

¹ Dönemin gazetelerinde İstanbul dışından gelen haberlerin kaynağı yazının başında verilmiştir.

² Yapma

³ Çeşitli

⁴ Yabancı

⁵ Özet

⁶ Bilinen

⁷ Bitkinlik

⁸ Karşı koymak

⁹ İmkânsız

¹⁰ Zorlama

¹¹ Müzik

Saip, bütün bu çehreler beyninden silinmişti; bu çalınan şeye aşına¹ çıkıyordu, neydi? Neydi? Her vakit, bahçeye hemen her gelişinde dinlediği bir şey. O vakit aklına geldi. Waldteufel'in² bu meşhur valsini ne vakit dinlese bütün hayali inkişaf ederdi. Onun ismini kendine mahsus şive ile tercüme etmişti: Bârân-ı elmas!³ Ne güzel, ne hülyalar getiren, nasıl rüya âlemleri açan bir isim...

¹ Tanıdık

² Émile Waldteufel, 1837-1915 yılları arasında yaşamış ve dans müziği bestelemiş Fransız bestecidir.

³ Elmas yağmuru

BAKINIZ, işte gözlerinin önünde gördüğü bu şeyler; başının üzerine açılan bu semada, yazın şu sıcak gecesine mahsus bir buğu ile örtülü zannolunan bu maîlikler¹ içinde titriyormuş, dalgalanıyormuş kıyas edilen bütün bu yıldız alayları, bunlar bir bârân-ı elmas değil mi?

İçkinin tesiri altında bulunarak süzülen gözlerinin önünde donuk mailikler üzerine avuç avuç sarı pullar serpilmiş sema sallanıyor, sallanıyor, şimdi karşısında tepelelerin uyuyan sırtlarına dökülecek yahut denize doğru akan müphem² levha³ yavaş yavaş, yüksele yüksele, yerler gökleri gecenin bu aşk havası içinde azim, medit⁴, vücudu yaka yaka eritip dağıtan bir buse ile birbirine sarılarak tek bir mevcut olacak zannediyordu.

Ah! Bu bârân-ı elmas... Bahçenin rakid⁵ havasını dağıtan, içinde bir aşk nefhası⁶, sıcak ve baygın bir nefes gibi sanki ta göklerin sezilmeyen yüksekliklerinden dökülen bu nağmeler... Kâh kalbin en derin noktalarından geliyormuşçasına derunî⁷, pest⁸, sanki sakit; kâh bir teessür⁹

¹ Mavilik

² Belirsiz

³ Manzara

⁴ Uzun

⁵ Durgun

⁶ Esinti

⁷ İçten

⁸ Hafif

⁹ Üzüntü

feveranına¹ inikas² etmişçesine patlayarak, feryat ederek; bazen bir şikâyet nâlesi³, bazen bir makhuriyet⁴ iniltisi...

Şimdi Ahmet Cemil altından yer kaçıyor, başından sema uçuyor, vücudu bir boşluk içinde yuvarlanmaya başlıyor zannındaydı.

Bârân-ı elmas!

İşte işte; sanki semalardan dökülen, karşısında şu bayırın eteğinde yer yer parıldayan, denizin siyahlıkları içinde şurada burada ışıldayan bu ziyalar; işte işte raks ediyor, yağıyor; onlar da bir bârân-ı elmas, fakat hayatta yüksek şeylere meftun⁵ olmuş gözler gibi aşağıdan yukarıya yağıyor; ta o semalara, o üzerinde gülümseyen nurlar, çalkalanan mailiklere doğru yağıyor.

Bir rüya içinde yahut sihir âlemi karşısındaydı; kemanların titreyen eninleri⁶, flâvtanın⁷ kahkahaları, sanki bu aletlerden, bütün bu kırışlarla tahta veya bakır parçalarından sihirli bir nefesle canlanarak, kanatlanarak uçuşan küçük küçük nağmeler birbirine atılıyor; birinden ötekine bir hicran sedası, ötekinden bir ıstırap enini, şundan bir tahassür⁸ nâlesi, diğer birinden bir ümit cevabı çıkararak, bütün o biçare⁹ insan ruhuna mahsus acılıkların tatlılıkların hazinesi taşıyor, maî-siyah kelebekler gibi uçuşarak, birbirleriyle dudak dudağa bir visal¹⁰ içinde dağılıyorlar, yükseliyorlar; sonra bunlar o parlak semanın maîliklerine, şu muzlim¹¹ denizin siyahlıklarına serpiliyor; işte işte şu

¹ Fıskırma

² Yansıma, yankılanma

³ İnleyiş, inilti

⁴ Kahrolma, kahroluş

⁵ Tutulma

⁶ İnleyiş

⁷ Flüt

⁸ Özleyiş, özlem

⁹ Zavallı

¹⁰ Kavuşma

¹¹ Karanlık

aşağıya süzülen, şu yukarıya uçuşarak siyahlara bürünen soluk ziyalar! Bârân-ı elmas...

Son bir nağme tufanı ile nagihani¹ bir karar bütün bu hayalat² silsilesine³ hatime⁴ çaktı. Ahmet Cemil sanki bir rüyadan uyandı, etrafına baktı. Şimdi her şey hakikate ricat etmiş⁵ oldu. Başını çevirdi, burada niçin bulunduğunu anlamak için düşündü, baktı, o vakit tahattur⁶ etti. Arkadaşları şüphesiz orada, işte şuracıktan bir parçasını gördüğü bahçenin kalabalığı arasında olacaktardı. Onların yanına gitmeye ne lüzum var? Ta ötede dönen bir levhanın yalnız bir kısmı şeklinde gözünün önünden akıp giden şu seyrancılara⁷, ağaçların arasında küme küme oturan bütün bu halka onun bir nispeti var mı ki gitsin de o kalabalığın içine atılsın? O bu dünyada herkesten uzak, herkese yabancı değil mi?

Şimdi kendisini biraz topluyor, şakaklarında hafif bir serinlik hissediyor, dimağını⁸ âteşin⁹ bir bulutla örten buhar yavaş yavaş açılıyordu: Onun âlemi işte şu yavaş yavaş açılan beyninin içinde maî bir sema, o maî semanın içinde birçok gülümseyen ümit yıldızlarından ibaretti. Orada da bir bârân-ı elmas...

İşte gözlerini kapayınca görüyor: Maî bir sema altında azim bir sahra¹⁰ ki sabahın hüzünden ve neşeden, renkten ve zulmetten¹¹, sükûttan ve nağmeden, gölgeden ve hayalden; o yekdiğerinin¹² hem aynı hem gayri zannolunan

¹ Ani

² Hayal

³ Dizi, sıra

⁴ Son

⁵ Dönmek

⁶ Hatırlamak

⁷ Gezinen, gezen

⁸ Zihin

⁹ Ateşli, coşkun

¹⁰ Ova

¹¹ Karanlık

¹² Bir diğeri